

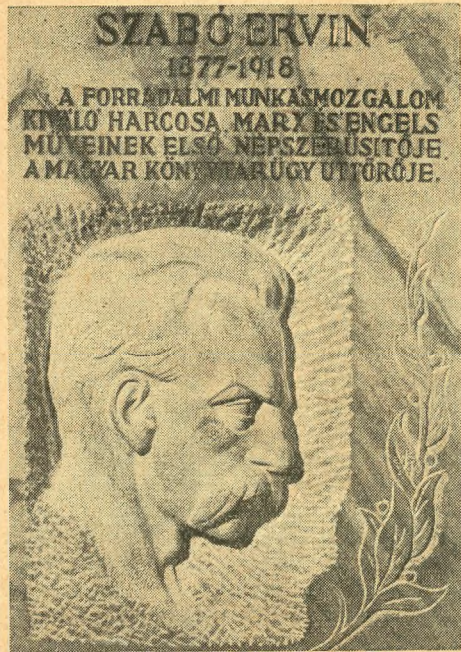
Ötvenéves a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár

244

1904. október 15-én, a Központi Városháza volt Károly-körúti (ma Tanács-körúti) szárnyának emeletén megnyílt a közönség számára »Budapest székesővárosi könyvtára«, amelyet a Tanácsköztársaság napjaiban, majd a felszabadulás után újból, újjászervezőjéről: Szabó Ervinről neveztek el.

Sötét folyosóról lépett be az olvasó a félhomályban derengő, rozoga padlóju hajdani táncterembe, ahol ügyesen összeállított — szabadon kézbevehető — kézikönyvtárat és vagy negyven kihelyezett társadalomtudományi, politikai, várospolitikai folyóiratot talált. Nagyon ósdi, nagyon szerény keret volt ez, de abban a módban, ahogy itt fogadták az olvasót, volt valami új, amit az ötven év előtti pesti olvasó semelyik más könyvtárban még nem kapott: a friss és korszerű kézikönyvtár használatához nem kellett kérelem, a folyóiratok között volt egy sereg külföldi munkásmozgalmi és szocialista folyóirat is. Megindulásakor a könyvtár nem volt általános jellegű; nyilvános szakkönyvtár volt.

Az a néhány messzebbre látó, Európát látott városatya, aki már a hatvanas években — a tudós jogász Frank Ignác könyvtáradományán felbuzdulva — szorgalmazta a »polgári könyvtár« — ügyét, díszesebb épületet szánt volna a főváros tanulni vágyó közönségének, de mentől rohamosabban nőtt a város, mentől jobban kapta el nagypolgárait az »alapítási láz«, a világvárossá serdülő nagyváros intézményeinek: vágóhidak, vásárcsarnokok, gázgyárak, villamos vasutak megteremtésének lendülete s ami ezzel együttjárt, a ház- és telekspekuláció, annál lejjebb szálltak kultúrigényei. A három város (Pest, Buda, Óbuda) egyesítése után, 1874. februárjában egy kiküldött albizottság a fővárosban működő nyilvános könyvtárak szaporítását feleslegesnek mondotta ki s elejtette a városi könyvtár felállításának eszméjét. Népszínházra (1875), templomokra, plébániákra még »áldozott«, — múzeumra, könyvtárra már nem. A világvároshoz méltó díszes palotában elhelyezkedő »polgári könyvtár«-ból, amelyet az irodalomtörténész, Toldy Ferenc javasolt Pest város közgyűlésén s amelyért fia, a főváros későbbi főlevéltárnoka, Toldy László, évtizedeken át tovább harcolt, amíg a könyvtár hozzá tartozott, így

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár fennállásának 50. éves ünnepén felavatják Szabó Ervin domborművű emléktábláját

lett végül is egy szerény kis szakkönyvtár.

A kis szakkönyvtár könyvtárosának 1904-ben a 27 éves Szabó Ervint választották meg; ő végezte el a könyvtár nyilvánossá válását előkészítő szervezést, s e perctől kezdve haláláig (1918) az ő lendületes munkája szabott irányt és elérhetetlen normát mindenfajta könyvtári tevékenységnek, kezdve a szerzeményezésen, végezve a könyvtárügy propagandáján. A századforduló óta féltettel még benneélt a munkásmozgalmában, harcolt a szociáldemokrata párt opportunistái, a »betegpénztáriak« ellen, munkatársa volt a Népszavának, amely akkor még nem volt napilap, szeminárium-vezetője a szocialista diákoknak. Ezek az évek (az 1900—1903-as világgazdasági válság) Oroszországhoz hasonlóan a munkásmozgalmi fellendülésének éveit voltak. Gyakoriabban váltak az általános sztrájkok, a munkanélküliek tüntetései, a nagyarányú bémozgalmak a vasiparban, a bányászok között, 1904-ben általános villamos- és vasutassztrájk tört ki, Élesden csendör-

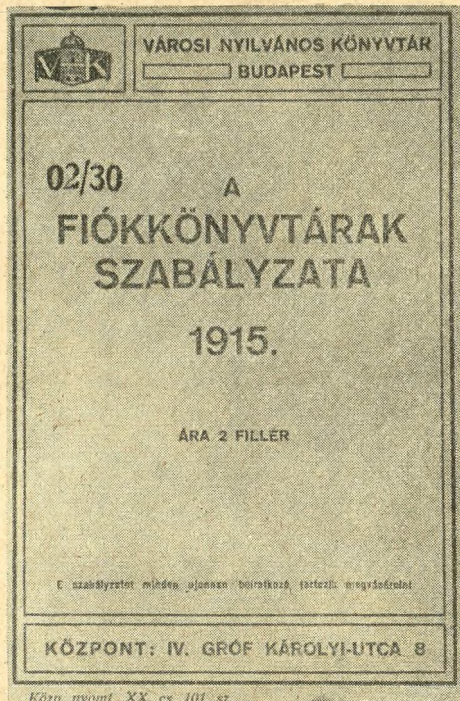
sortúz dördült el magyar és román szegényparasztok ellen s a sortúznek 33 halálos áldozata és sok sebesültje volt. Az 1904-es vasutas-sztrájk idején megjelent röpiratok egyikének névtelen szerzője Szabó Ervin volt, akkor még a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara könyvtárosa. Szabó Ervint ezekben a napokban nyilván feszélyezte helyzete, az, hogy kenyéradója a nagyburzsoázia érdekképviselője volt és Bárczy István, a főváros tanügyi tanácsnoka — két év múlva polgármestere — hívásának engedve fogadta el a fővárosi könyvtárosi állást. Bízott abban, hogy Bárczy nagy kulturprogramjának megvalósítása széles működési területet biztosít majd számára. Könyvtárosi mult is volt már mögötte: »mestervizsgálata« az Iparkamara könyvtárának nyomtatott szakcatalógusa és egy nagy közgazdaságtudományi bibliográfia volt, amely külföldön is figyelmet keltett.

A századforduló után meggyorsult a magyar ipar fejlődése; különösen gyors volt a fejlődés a gépiparban és a villamosági iparban, 10—15 év alatt megkétszereződött a gyáripari munkásság létszáma s a nagy-

üzemek jelentős része a fővárosban létesült. Ennek a nagyiparnak már olyan munkáselemre volt szüksége, amely önképzés útján képes lehet arra, hogy a folyton változó, új, gépi technikával dolgozó gazdaság különböző munkahelyein megállja a helyét. Ilyen képességek megszerzésére a népiskola nem elég, esti iskolák, üzemi, szakszervezeti továbbképzőtanfolyamok és ezek mellett — legalább is a fejlettebb kapitalista országokban — a nyilvános könyvtárak önképzésre törekvő látogatóiból alakult ki ez az új munkáshadsereg. A századforduló után már egyült volt a fővárosban az a nagy olvasóréteg, amely az imperialista korszakba való átmenet évtizedeiben nyugaton már kialakult volt: az értelmiség, a tanulni vágyó munkásság és a nagyszámú főiskolai ifjúság, amelynek igényeit a régi könyvtárak kielégíteni már nem tudták. Ennek az igényes rétegnek már nem felelhetett meg a társadalmi alapítású, jótékony színezetű népkönyvtárak könyvállománya és olvasópolitikája. Működtek ilyenek a fővárosban is (Budapesti Könyvtár-Egyesület; Bpesti Általános Közjótékonyági Egyesület). Szabó Ervin megkapó szavakkal jellemezte ezeket a Szabad-tanítás pécsi kongresszusán (1907): bevallott tendenciájuk — mondta —, hogy a tudás és műveltség félelmetes különbségeit a vagyonos osztályok és a proletariátus között áthidalják, de be nem vallott tendenciájuk az volt, hogy »erkölcsüket« hozzák közelebb a vagyonos osztályokhoz, vagyis a »lázadás szellemét«, a gazdasági és politikai harcra való készséget öljék ki belőle.* Ennek az új olvasórétegnek tehát szüksége volt egy nagy tudományos és ismeretterjesztő anyaggal és válogatott szépirodalommal felszerelt központi könyvtárra és a fiókkönyvtárak hálózatára. Ilyen nagy és jól felszerelt nyilvános könyvtárak — egyben kultúrközpontok is — létesültek az angol-szász ipari centrumokban, de mintául szolgálhatott volna a bécsi Volksheim is.

Szabó Ervin törekvéseiben nem lehet elválasztani a társadalmi harcost a könyvtárügyi propagandistájától. Több csapást vágott, de ezek egy útban értek össze. Munkásmozgalmi, forradalmi munkája azután, hogy a maga vállalta nagy 1907. 9/10. s. 272. könyvtári szervezőmunkába fogott, mind-

* Szabó Ervin: Általános irányelvek népkönyvtárak könyveinek megválogatására = Népmívelés. 1907. 9/10. s. 272.

A Városi Nyilvános Könyvtár fiókkönyvtárainak első szabályzata 1915-ből

inkább elméleti térre szorult, de pillanatra sem szakadt el a munkásosztálytól magától. Annyira nem, hogy ez a forradalmi munkája — írásai, előadásai — kortársai egynemelyike szemében a kiélesedő osztályharc éveiben veszélyeztette könyvtári törekvései sikerét. Világos, hogy ez csak merő látszat volt. Nagy céljához, a Tisza Kálmán-térre tervezett nagy központi nyilvános könyvtár megépítéséhez tízévi munka után, a világháború előtt ért közel. Ismeretes, hogy az első világháborút közvetlenül megelőző évek a banktőkével összenőtt feudális reakció válságos évei voltak, de egyben a munkásmozgalom újabb forradalmi fellendülésének évei is. A munkásság hangulata forradalmi volt, tettekészsége az 1912. május 23-i hatalmas sztrájkban és barikádharcokban érte el tetőpontját és a megszeppent burzsoázia a háborús veszély esetére előkészített és előrevett rendkívüli törvényeket alkalmazta a további forradalmi kitörések elhárítására. Ebben a légkörben büntetlenül és megtorlatlanul tehetette meg a nagyburzsoázia fővárosi képvisellete azt, hogy elcsúsztatta a nagy központi könyvtár létesítését, hiszen a munkásság pártjának egyetlen képviselője sem ült benn a törvényhatósági bizottságban. A burzsoázia tisztán látta, hogy a terv mögött, Szabó Ervin mellett — ott áll a politikai hatalomban részesedni kívánó öntudatos munkásosztály, melytől már volt oka félni. Nem kis része volt a terv elbukásában annak, hogy ekkor a munkásság politikai harcainak polgári szövetségesei is voltak (a Károlyi-párt, a radikálisok ekkor alakították meg pártjukat) s a nagyburzsoázia helyi hatalmasságai (Vázsonyi és pártja) veszélyeztetve látták befolyásukat. Az osztályuralom korlátai között ilyen javaslatnak nem lehetett más sorsa. És nem lett más sorsa később sem, a nemzetgyilkos Horthy-uralom idején sem, amikor a könyvtár számára egy cifra (belül rokokó), modern könyvtár számára teljességgel alkalmatlan palotát vásároltak meg, pedig akkor a könyvtár ügyét már nem a forradalmár Szabó Ervin képviselte.

Végül is Szabó Ervin a nagy könyvtárpalota nélkül is elérte célját: megteremtette a magyar megfelelőjét annak a nagyvárosi nyilvános könyvtárnak, amely központi könyvtárában sokrévű igényel számot vető tudományos könyvanyaggal.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár központjának nagy olvasóterme

elsősorban a népet, a munkásosztályt érdeklő, gazdasági, társadalmi, politikai törekvéseivel és harcaival közvetlen, vagy közvetett vonatkozásban álló társadalomtudományi irodalmat nyújtja előzékenyen, a dolgozók szabadidejéhez alkalmazkodó nyitvatartási időben. És megteremtette az alapjait, gondosan kidolgozott szervezeti formáit egy majdan hatalmas fiókhálózatnak, melynek minden egyes egysége ismeretterjesztő és általános műveltséget megalapozó könyveivel tudatosabb, emberesebb létért való törekvéshez szolgáltat fegyvereket. Munkatársa, Madzsar József által szerkesztett »Mintakatalógus« tanúskodik erről. Ez a központi könyvtár és ez a ma már hatalmas fiókhálózat (könyvállomásaival, mozgókönyvtáraival, letéti állomásaival) lényegében ma is a Szabó Ervin és munkatársai által megteremtett formák között él. A Fővárosi Könyvtár szervezete — mert valóban a népet kívánta szolgálni — időtállóan bizonyult. Nem mérte szétbontani az ellenforradalmi rendszer sem; népi demokráciánk könyvtárpolitikája pedig új tartalommal töltötte meg.

Számunkra azonban ne csak ez a — magában véve is jelentős — tény szol-

gáljon jubileumi tanulsággal, hanem az a mód, ahogyan célja felé tört. Ahhoz, hogy híveket és harcos társakat szerezzen, meg kellett csinálnia azt a könyvtárat, amelyet mintául oda lehet állítani: a könyvtárat, amely tényleg azt nyújtja, amire a tömegeknek szükségük van: megteremtette az igényekkel számoló szerzeményezési politikát, bevezette a kívánat-könyvet, bevezette a nyílt-polc-rendszert a kézikönyvtár és folyóiratok használatánál, közelhozta olvasóihoz a katalógust, az új szerzemények jegyzékét folyamatosan kiadta, a könyvtárba járó sokszáz folyóiratról annotált jegyzéket adott ki, aktuális kérdésekről szakbibliográfiákat, röplapbibliográfiákat készített, megszervezte a tájékoztató szolgálatot, gyors és formaságtól mentes kölcsönző-rendszert vezetett be, a könyvtár munkájáról évente a nyilvánosság előtt beszámolt, kapcsolatot tartott fenn a szabadtanítás szerveivel, kiadta az előadások szillabusához kapcsolódó irodalom jegyzékét, munkatársai a szabadtanítással foglalkozó intézményekben (Erzsébet Népakadémia, Népművelő Társaság, Szabad Lyceum, Társadalomtudományok Szabadiskolája) könyvismertető előadásokat tartottak. Ez volt az egyik csapás: úttörés volt, mert előtte egy könyvtár sem lépett erre az útra. Azt tartotta, hogy a könyvtárügy legjobb propagandája a jól működő könyvtár.

A Szabó Ervin vágta másik csapás tanulsága az, hogy a könyvtárért a könyvtáron kívül is harcolni kell. Szabó Ervin 1907-től, a szabadtanítás pécsi kongresszusától kezdve szinte haláláig röpiratokkal, napilapokba írt cikkekkal minden alkalmat megragadva, szót emelt a könyvtára és az ország könyvtárügye érdeké-

ben. Ő szövegezi meg a *... könyvtár-mozgalmának pontjait*, »Emlékirata a fővárosi nyilvános könyvtár« ügyében szinte szenvedélyes hangú propaganda-irat, amely nemcsak a szakkörök figyelmét kelti fel, a tervezett fővárosi múzeum és képtár ügyéhez is brosúrában szól hozzá és hozzákapcsolja a könyvtár ügyéhez és amikor a nagy könyvtárpalota tervét már nem lehetett újra felvetni, a gyári munkáskönyvtárak kérdéséért veti fel »Munkásképzés és munkáltató érdek« című füzetében. Ez egy évvel halála előtt jelenik meg.

A mai Szabó Ervin Könyvtár a szovjet könyvtári gyakorlattól kapott új lendülettel megújította és továbbfejlesztette értékes örökségét. Új osztályai — meg nem bontva a régi alapfalakat — a kultúrforradalmat szolgálják: bibliográfiai osztályának ajánló bibliográfiai, röplap-bibliográfiai, szakbibliográfiai, szöveggyűjteményei, útmutatói, kiállítási tájékoztatói az egész ország könyvtárosainak, és olvasóinak segítői. Módszertani osztálya a kerületi fiókkönyvtárak részére készíti házisokszorosítású módszertani kiadványait, instruktorokkal javítja a fiókok munkáját, üzemi könyvtárakat tanáccsal, útmutatással támogat.

A jubiláló Szabó Ervin Könyvtárról nem lehet úgy megemlékezni, hogy meg ne emlékezzünk Szabó Ervin küzdelmeiről, ezekről viszont nem lehet emlékezni másként, csak úgy, ha a könyvtáros vonásai mellé odavetjük a forradalmár vonásait. A mai Szabó Ervin Könyvtárnak is van mit hozzászerezni ehhez az örökséghez, mert ma már a szocializmust építő népet szolgálja.

KÓHALMI BÉLA

»A Tanácsköztársaság Könyvtárügye.«
A könyvtárügyi politikai megbízottak
lapja 1919-ből